

Persconferentie
Donderdag 29 november 2007 om 10u
Scribani vergaderzaal – Prinsstraat 10
Stadscampus

ter gelegenheid van de publicatie van de
zestiende editie
van

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING.
JAARBOEK 2007

JAN VRANKEN
GEERT CAMPAERT
KATRIEN DE BOYSER
DANIELLE DIERCKX
(RED.)

(Sociale InZichten, nr. 3)
Uitgeverij ACCO, Leuven/Voorburg
Circa 350 pagina's, € 34

Dit boek werd gerealiseerd met de steun van
Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin,
de heer Steven Vanackere

Universiteit Antwerpen - Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
OASeS (Onderzoeksgroep Armoede Sociale Uitsluiting en de Stad)
De Meerminne, St-Jacobstraat 2, 2000 Antwerpen
Tel 03-275 53 53 Fax 03-275 57 99
<http://www.ua.ac.be/oases>

I. De structuur van het Jaarboek

De 16de editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting opent met een uitgebreid overzicht van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en van de beleidsontwikkelingen over armoede en sociale uitsluiting, anno 2007.

In het themadeel focussen we op de relatie tussen armoede en gezondheid. We openen dit deel met een overzicht van het huidige gezondheidsbeleid. Daarna zoomen we in op opmerkelijke feiten over ongelijkheid in gezondheid in Vlaanderen, op basis van de recentste Gezondheidsenquêtes. We staan ook stil bij twee onderwerpen die vaak minder aandacht krijgen: de ‘sociale gezondheid’ en het belang van sociale netwerken daarin en het verband tussen armoede en depressie. Ten slotte brengen we drie bijdragen over de gezondheidstoestand van specifieke bevolkingsgroepen: etnische minderheden, mensen zonder papieren en thuislozen.

We besluiten, naar goede gewoonte, met een becommentarieerd overzicht van de meest relevante statistische gegevens over armoede en andere vormen van sociale uitsluiting. In de periode tussen dit en het volgende Jaarboek, vindt u geactualiseerde gegevens op de OASeS-website (<http://www.ua.ac.be/oases>).

Drie opmerkelijke uitdagingen in dit Jaarboek

Onderbescherming aanpakken

Vele mensen die recht hebben op een leefloon, nemen dit recht niet op. Recente cijfers hierover zijn niet beschikbaar, maar uit vroeger onderzoek blijkt dat het zou gaan om 3 tot 5,5% van de bevolking (of 320.000 tot 580.000 personen) die zich jaarlijks minstens één maand in deze situatie bevindt. De redenen hiervoor zijn uiteenlopend, maar vaak vormt dit het eindpunt van een heel proces, dat gepaard gaat met groeiend isolement of psychische problemen. Ook zijn er drempels van verscheidene aard die het aanvragen van financiële hulp bij het OCMW belemmeren. Deze drempels moeten dan ook worden weggewerkt.

Ook vallen heel wat mensen door de mazen van het net van de gezondheidszorg. Mensen zonder papieren kunnen een beroep doen op de procedure Dringende Medische Hulp, maar de knelpunten zijn legio. Ook voor thuislozen belemmeren administratieve, financiële en psychologische drempels de toegang tot de gezondheidszorg.

Gezondheidszorg betaalbaar houden

De laagste inkomensgroepen hebben vaak de grootste zorgbehoeften. De kosten daarvoor kunnen oplopen tot een ondraaglijk aandeel van het huishoudbudget, zeker omdat de voorbije jaren de medische kosten sterk zijn toegenomen en de persoonlijke bijdragen (remgelden) en supplementen (voornamelijk in ziekenhuizen) zwaarder doorwegen. Het is tekenend dat de Vlaamse Gezondheidsraad al in 2006 stelde dat de bovengrens is bereikt in zake de eigen (patiënten)bijdrage. Ondanks maatregelen als de maximumfactuur, het OMNIO-statuut, de zorgverzekering en het promoten van generische geneesmiddelen, zien mensen zich toch vaak genoodzaakt om medische zorg uit te stellen wegens de kostprijs.

Activering die leidt tot duurzame tewerkstelling

Het activeringsdiscours kleurt al langer het Europese en Belgische werkgelegenheids- en armoedebeleid. Daarbij wordt vergeten dat langdurige werklozen nood hebben aan eigen trajecten: op maat en aan een aangepast tempo. Voortrajecten zijn vaak nodig voor het slechten van concrete armoededrempels, waaronder huisvesting en schuldbemiddeling, die een succesvol traject in de weg kunnen staan. Ook nazorg is nodig als we streven naar duurzame activering. De aandacht voor maatwerk in de sluitende aanpak op Vlaams niveau is een teken dat men hiervoor ruimte maakt, maar het toenemende aantal schorsingen doet ons vermoeden dat er nog veel werk aan de winkel is.

II. BELEID EN FEITEN OVER ARMOEDE, ANNO 2007

In het Jaarboek hanteren we sinds het begin een multidimensionele definitie van armoede. Voor het eerst namen we in het jaarboek ook onderzoeksresultaten op, gebaseerd op zo'n multidimensionele armoedemaat. Deze geeft een multiproblematische situatie aan bij alleenstaande ouders en grote gezinnen (met meer dan drie kinderen): zij blijken vaak op verschillende domeinen (zoals financiële stress en huisvesting) 'arm' te zijn. Ook ouderen en huishoudens met een referentiepersoon met een slechte gezondheid hebben een hogere kans om slecht te scoren op verschillende armoedeterreinen.

Consequent aan dit multidimensionele uitgangspunt besteden we dan ook aandacht aan de belangrijkste ontwikkelingen op alle deelterreinen, zoals inkomen, arbeid, onderwijs en wonen. In wat volgt, bekijken we per domein telkens de huidige situatie en een aantal uitdagingen voor de toekomst.

1. INKOMENSARMOEDE EN ONGELIJKHEID

De recentste gegevens

Inkomensarmoede. 10,7% (11,3% vorig jaar) van de Vlaamse bevolking valt onder de armoedegrens (60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen); voor heel België is dit 14,7% (14,8% vorig jaar)¹. Het netto-inkomen waaronder men als arm wordt beschouwd, bedroeg in 2005 € 822 voor een alleenstaande (geïndexeerd komt dit in 2007 neer op zo'n € 850)². Daarenboven heeft in Vlaanderen 12,5% van de bevraagden het gevoel van financieel niet rond te komen (17,1% van de Belgen). Verhoogde armoederisico's worden in Vlaanderen opgetekend bij vrouwen (11,3%), 65-plussers (20,4%), alleenstaande ouders (35,1%). Voor die laatste categorie ging het vorig jaar nog maar om 27,6%. Werken biedt nog altijd een goede bescherming tegen inkomensarmoede: slechts 3% van de werkenden in Vlaanderen heeft een verhoogd armoederisico. Bij de werklozen daarentegen zit één op vijf onder de armoederisicodrempel, in Wallonië geldt dit zelfs voor meer dan één op drie (35,8%) werklozen.

Inkomensongelijkheid. Het inkomen van de 20% rijksten vertegenwoordigt 43% van de totale inkomensartaar na belasting in Vlaanderen (vorig jaar 41,9%); de 20% armsten krijgen na belasting 5,1% (vorig jaar nog 5,9%) van het totale inkomen. Terwijl het aandeel van de rijksten dus verder blijft toenemen, zien we dat het afgelopen jaar de armsten opnieuw met een kleiner stuk moeten nemen.

Uitdagingen

Een eerste uitdaging is het welvaartsvast maken van de laagste uitkeringen en ze optrekken tot een behoorlijk niveau; nu liggen deze nog onder de armoedegrens en

---

¹ Bron: EU-SILC, 2005

² Voor een koppel komt dit overeen met € 1.233; voor een alleenstaande ouder met twee kinderen bedraagt de armoedegrens € 1.315.

volstaan ze niet om te voorzien in de basisbehoeften. Het valt af te wachten wat hierover uiteindelijk in het federale regeerakkoord zal worden opgenomen. De kosten voor wonen blijven een belangrijk deel van het inkomen opeisen bij huishoudens met een laag inkomen. Al dan niet op de sociale huurmarkt terecht kunnen, scheelt dan ook een behoorlijke slok op de borrel. Er is meer ondersteuning nodig voor personen die financieel nooit in staat zullen zijn om een woning te kopen; bij grootbanken wordt in principe slechts een hypothecaire lening toegestaan als de ontlener na betaling van zijn afbetalingskosten € 750 per maand overhoudt, meer dan het leefloon voor een alleenstaande. De lichte uitbreiding van het stelsel van huursubsidies blijft voorlopig (ruim) onvoldoende.

2. ARBEID

De recentste gegevens

Het arbeidsmarktverhaal in Vlaanderen blijft op dezelfde positieve lijn als in 2006 doorgaan. Niet alleen blijft het algemene werkloosheidscijfer dalen, we stellen nu ook vast dat het even sterk daalt bij allochtonen als bij autochtonen.. In tegenstelling tot vorig jaar, profiteren dit jaar ook langdurige werklozen en 50-plussers van de gunstige conjunctuur, weze het in lichte mate. Dit betekent evenwel niet dat alle problemen zijn verdwenen. De werkloosheidscijfers voor ouderen, allochtonen en laaggeschoolden blijven hoog en dat geldt ook voor bepaalde groepen jongeren: van de ongekwalificeerde uitstromers is 35% na één jaar nog werkloos, van de afgestudeerden met enkel een ASO-diploma 17% en van de schoolverlaters van het alternerend leren die geen werkervaring konden opdoen tijdens hun studies maar liefst 45,4%. Het contrast met leerlingen uit de middenstandsopleiding – ook een systeem van alternerend leren – is groot: daar was amper 11% een jaar later werkloos; zij scoren daarmee niet veel slechter dan hoger opgeleiden (hogeschool of universiteit) waarvan 7% na een jaar later niet aan de slag was.

Uitdagingen

Het zichtbaar maken en ontwikkelen van competenties moet toelaten om de kansen van iedereen, maar vooral die van de kansengroepen, op de arbeidsmarkt te vergroten. Om dit te realiseren is er ook een duidelijk diversiteitsbeleid en een veelzijdig activerend ouderenbeleid nodig. Een belangrijke randvoorwaarde is het gericht ondersteunen van de combinatie tussen arbeid en gezin. Ten slotte moet het activeringsbeleid voldoende rekening houden met de complexe realiteit waarin vele laaggeschoolde en langdurige werklozen zich bevinden; althans wanneer men duurzame werkstelling voor deze groepen wil realiseren.

3. ONDERWIJS

De recentste gegevens

Internationaal scoort het onderwijs in Vlaanderen hoog. Dit goede resultaat verbergt echter een grote sociale ongelijkheid die vrijwel nergens in Europa groter is. Deze ongelijkheid begint al in de kleuterklas en mondt uit in een ongelijke startpositie op de arbeidsmarkt. We stellen vast dat de doorstroom naar het

buitengewoon onderwijs ook in het voorbije schooljaar bleef stijgen. De doorverwijzing gebeurt vaak nadat een schoolachterstand is opgelopen. In het secundair onderwijs keek het voorbije schooljaar 28,6% van de leerlingen in het gewoon secundair onderwijs tegen minstens één jaar vertraging aan. Het stemt tot nadenken dat dit cijfer bij allochtonen oploopt tot liefst 70,2%. De cijfers verschillen ook duidelijk naar onderwijsvorm: in het ASO loopt slechts 13,6% een achterstand op, terwijl in het BSO 58,3% van de leerlingen na het zesde jaar minstens één jaar achterstand heeft. In deze laatste onderwijsvorm komt de meerderheid van de leerlingen uit zwakkere sociaal-economische huishoudens. Deze dualiteit stopt niet bij het hoger onderwijs: van kinderen met een hooggeschoolde moeder stroomt 88,7% door naar het hoger onderwijs. Bij leerlingen van wie de moeder laaggeschoold is, is dit slechts 43,6%.

Uitdagingen

Gelijke onderwijskansen realiseren wordt dé grote uitdaging voor de komende jaren. De Vlaamse regering heeft dit begrepen; ze maakte van gelijke kansen het speerpunt van het onderwijsbeleid - onder het motto van een nieuwe democratiseringsgolf. De maatregelen die tot nu toe werden genomen, sleutelen vooral aan de kosten van het onderwijs en proberen de studiekeuze te verbeteren. De grootste uitdaging, waarop nog deze legislatuur een antwoord moet worden gevonden, is het invoeren van het nieuwe financieringsstelsel voor het leerplichtonderwijs. Dit zal gebaseerd zijn op school- en leerlingenkenmerken en moet scholen met veel kansarme en allochtone jongeren aanzienlijk meer werkingsmiddelen en omkadering geven.

We willen de positieve impact van deze hervorming niet onderschatten, maar dit zal niet volstaan. Gelijke kansen realiseren is niet alleen een kwestie van meer middelen. Ondanks alle genomen en voorziene maatregelen, discrimineren scholen nog altijd – bewust of onbewust – via hun kostenplaatje, hun pedagogisch project en hun schoolreglement. Ook het waternetstelsel in het onderwijs zal niet verdwijnen zolang jongeren al vroeg verplicht worden om studiekeuzes te maken. Het ASO wordt door velen nog altijd als het hoogste gezien, ook door jongeren van wie de talenten elders liggen. Via proeftuinen probeert men oplossingen voor dit probleem uit.

4. HUISVESTING

De recentste data

Volgens de Woonsurvey uit 2005 legt wonen beslag op een aanzienlijk deel van het huishoudbudget. Bij het laagste inkomensdeciel loopt dit op tot 36,5% en bij het tweede deciel tot 32,7%; bij het hoogste inkomensdeciel is dit 19,3% van het inkomen. De laagste decielen zijn vaak verplicht om hun heil te zoeken op de private huurmarkt, gezien de hoge koopprijzen en de lange wachtlijsten in de sociale huisvesting. De grootste stijging van de woonquote (het aandeel van het inkomen dat aan huisvesting wordt besteed) vinden we de voorbije jaren dan ook

bij de private huurder. Tussen 1995 en 2005 is de gemiddelde woonquote van de private huurder gestegen van 21,8% naar 29,5, voor eigenaars was er slechts een kleine stijging van 19,6% naar 21,7%.

Ondertussen blijft het aandeel van de private huur en de woonmarkt verder dalen: in 2005 was dit nog 18,5% tegenover 21% in 2001. Doordat altijd meer mensen naar de eigenaarmarkt overstappen, verzwakt het profiel van de overgebleven private (en sociale) huurder verder: op de private huurmarkt zijn werklozen, mensen met lagere inkomens, eenoudergezinnen en alleenstaanden oververtegenwoordigd. Daarnaast nemen de inspanningen die mensen doen om tot de gilde van de eigenaars te behoren alsmaar toe: waar in 2003 de helft van de onteners nog koos voor een leenformule op twintig jaar, opteerden in 2006 al zes op tien voor een looptijd van vijftwintig of dertig jaar.

Uitdagingen

De grootste uitdaging voor de komende jaren is het realiseren van een performant huurbeleid voor wie de aankoop van een woning te hoog gegrepen is. Een substantiële verhoging van het sociale woningbestand dringt zich op. Ook het stelsel van sociale verhuurkantoren dient te worden uitgebreid. Daarnaast moet er dringend werk worden gemaakt van een algemeen huursubsidiestelsel zoals dit al in verschillende andere landen bestaat; het huidige systeem volstaat niet.

5. HET OVERHEIDSBELEID INZAKE ARMOEDEBESTRIJDING

We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de laatste tijd concurrerende thema's de aandacht afleiden van armoede. Het asiel- en migratiebeleid, de onveiligheid(sgevoelens), de werkgelegenheid en de kenniseconomie voeren op quasi alle beleidsniveaus de prioriteitenlijst aan. In de recentste Septemerverklaring van de minister-president (2007) ontbreekt armoede. Ook in de laatste beleidsbrief van voormalig coördinerend minister voor het armoedebeleid Vervotte ontbraken een pleidooi voor meer aandacht voor de armoede en het voornemen om de collega's voor deze problematiek te responsabiliseren. We stellen ook vast dat het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAP) te weinig doorwerkt in het beleid. Wel wordt het VAP jaarlijkse bijgewerkt, maar we kunnen niet echt spreken van een evaluatie; deels is dat te wijten aan een gebrek aan meetbare doelen in het plan. Het Permanent Armoedeoverleg (PAO) moet zorgen voor de coördinatie en de samenwerking tussen de verschillende beleidsdomeinen. Het is dan ook tekenend dat het horizontale PAO sinds het vorige Jaarboek slechts twee keer is samengekomen, de laatste keer in januari 2007.

III. ARMOEDE SCHAADT DE GEZONDHEID

De socio-economische verschillen in zake gezondheid zijn frappant en manifesteren zich over de hele levensloop: meer kinderen van laaggeschoolden sterven in de wieg, laaggeschoolden hebben minder gezonde jaren te leven en dat leven is ook vijf jaar korter. Ook de levenskwaliteit van lagere inkomensgroepen laat sterk te wensen over: ze hebben meer te kampen met chronische aandoeningen, handicaps, depressies en slaapstoornissen.

Meer dan één op vijf (22%) armen schat de eigen gezondheidstoestand in als 'slecht'. Specifieke groepen met een hoger risico zijn werklozen en alleenstaanden. Eén op vijf (19%) werklozen kampt ook met ernstige psychische problemen.

Verschillen in levensstijl en een andere gezondheidscultuur kunnen voor een deel de verschillen in gezondheidstoestand verklaren. Zo zien we dat armen vaker roken dan niet-armen en ook vaker overmatig alcohol drinken. De verklaring daarvoor wordt gezocht en gevonden in de stressvolle toestand waarin armen leven.

Wat de sociale gezondheid betreft, stellen we vast dat de sociale netwerken van armen niet kleiner zijn dan die van anderen; er zijn wel duidelijke verschillen in de kwaliteit. Personen in armoede kunnen in geval van een probleem minder op hulp van familie of de omgeving rekenen. Zo zijn armen vaker op zichzelf – of op betaalde formele hulp – aangewezen ingeval van ziekte, wat een bijkomende financiële en mentale last betekent. Ook worden ze vaker dan anderen gehinderd door gevoelens van eenzaamheid en kunnen ze minder vaak rekenen op emotionele en affectieve ondersteuning.

Zes op tien armen vindt het moeilijk om de kosten voor gezondheid in te passen in hun huishoudbudget; bij 17% betekent dit ook effectief dat ze uitgaven voor gezondheid moeten uitstellen. Waar de toegang tot gezondheidszorg voor lage inkomensgroepen al moeilijk is, is dit bij mensen zonder wettig verblijf vaak des te moeilijker. Naast financiële spelen ook andere overwegingen: zo zijn zorgvrager en/of –verstrekker soms niet of gebrekkig geïnformeerd over de te volgen procedures en is er de schrik om bij een officiële instantie (OCMW) aan te kloppen.

Onder thuislozen kampt twee op drie personen met gezondheidsproblemen. Psychische problemen blijken hierin een belangrijk gegeven: bij jongeren onder 21 jaar gaat het zelfs om 7 op 10 daklozen. Bij de oudere daklozenpopulatie steken ook fysieke problemen vaker de kop op.

Enkele opmerkelijke cijfers

Het aantal mensen met drie of meer kredietcontracten steeg in 2006 met maar liefst 93.212 (of 6,8%), van 1.363.374 tot 1.456.586.

Het aandeel huishoudens dat minstens 20% van hun inkomen moet besteden aan wonen, is gestegen van 23,4% in 1997 tot 30% in 2005.

In 40% van de gevallen ligt de oorzaak van overmatige schuldenlast bij 'onvoorziene omstandigheden' (zoals echtscheiding, ziekte, werkloosheid of detentie).

Ondanks de stijging en de indexatie van het leefloon blijven de uitkeringsbedragen v er onder de inkomensarmoedegrens: een alleenstaande ontvangt sinds 1 oktober 2007   657,37 op maandbasis wat   165 te weinig is om de Europese armoedegrens voor een alleenstaande (  822) te halen. Met andere woorden: dit bedrag ligt 20% onder de armoedegrens.

In 2006 deden 106.900 mensen een beroep op voedselbanken. Dit aantal blijft stijgen: de laatste 10 jaar steeg het aantal begunstigden met 45%.

E en op de twee Vlaamse werkzoekenden is al langer dan een jaar in dat geval; dit verhoogt hun armoederisico.

70% van alle allochtonen eindigt het secundair onderwijs met minstens  en jaar vertraging.

Een laaggeschoolde die zich aanbiedt op de arbeidsmarkt heeft bijna twee keer zoveel kans om werkloos te zijn als een hogergeschoolde.

Meer dan 180.000 personen komen in aanmerking voor een sociale huurwoning. Om de volledige doelgroep te huisvesten, is tegen het huidige tempo 155 jaar nodig.

In 2006 waren er gemiddeld 87.847 gerechtigden op een Recht op Maatschappelijke Integratie; 38.654 gerechtigden op Maatschappelijke Hulp; 88.630 rechthebbenden op een Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden of op een Inkomensgarantie voor Ouderen.

IV. MEER WETEN?

Het Jaarboek is een product van de Onderzoeksgroep ‘Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad’ (OASeS) van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Departement Sociologie van de Universiteit Antwerpen. Het wordt gefinancierd door de Vlaamse regering en uitgegeven door Acco (Leuven/Leusden).

Bij het verschijnen van het Jaarboek organiseren we op dinsdag 4 december op de Universiteit Antwerpen (stadscampus) een colloquium met als titel “Schaadt armoede de gezondheid?” (zie bijgevoegde folder en www.ua.ac.be/oases).